

ברכה על רעידת אדמה

כל אירוע המתרחש בעולם הוא בעל משמעות עבורינו, חכמינו קבעו מטבע לשון לברכה שתבטא את אותו מאורע, הן לטב והן למוטב. לענין רעידת אדמה מצאנו בפוסקים חילוקי לשון.

על הרוחות שנשבו בזעף ועל הברקים ועל הרעמים ועל קול ההברה שתשמע בארץ כמו ריחיים גדולים ועל האור שבאוויר שיראו כאלו הם כוכבים נופלים ורצים ממקום למקום או כמו כוכבים שיש להם זנב על כל אחד מאלו **מברך ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם ואם רצה מברך עושה בראשית***: (רמב"ם ברכות י' הלכה יד)

על הזיקים, והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשבת; ועל רעדת הארץ; ועל הברקים; ועל הרעמים; ועל רוחות שנשבו בזעף, על כל א' מאלו, אומר: **בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית; ואם ירצה יאמר: בא"י אמ"ה שכחו וגבורתו מלא עולם.** (שו"ע סימן רכז, א)

אנו נדרשים לחקור למקור הדין המובא בפוסקים למעלה מפאת השינויים ההלכתיים המופיעים בו.

על הזיקין, **ועל הזועות**, ועל הברקים, ועל הרעמים, ועל הרוחות, אומר, **ברוך שכחו מלא עולם.** על ההרים, ועל הגבעות, ועל הימים, ועל הנהרות, ועל המדברות, אומר, ברוך עושה מעשה בראשית. (משנה ברכות ט, ב)

ומבררים חכמינו בגמרא מהם "הזועות"? מאי זועות? אמר רבי קטינא: גוהא!

רש"י: גוהא. בלשונם קורין רעידת הארץ גוהא: רבא אמר - התם [בזועות, ברקים ורעמים] מברך תרתי, "ברוך שכחו מלא עולם", "ועושה מעשה בראשית." (ברכות נט, א)

תוספות: "רבא אמר התם מברך שכחו וגבורתו מלא עולם ועושה מעשה בראשית. פי' אומר או האי או האי איזה שירצה וכן פירש רב אלפס: הם פרו כך מכיון שלא מסתבר שצריך לברך שתי ברכות על מאורע אחד.

*משיג הראב"ד על דברי הרמב"ם בהלכה - על הרוחות שנשבו עד ואם רצה מברך עושה בראשית. כתב הראב"ד ז"ל בגמרא יש מברך תרתי עכ"ל:

רעידת אדמה – "ופחד ורחב לבבך"

"וה' מציון ישאג

ומירושלם יתן קולו

ורעשו שמים וארץ, וידוד

מחסה לעמו ומעוז לבני ישראל

וידעתם כי אני ה' אלקיכם

שכן בציון הר קדשי

והיתה ירושלם קדש

וזרים לא יעברו בה עוד"

(יואל ד, טז-יז)

כתב:

הרב מרדכי ענתבי

שד' הרצל 106

בית הכרם

ירושלים

ה'תשס"ד

בס"ד יט שבת תשס"ד "קול רעמך בגלגל... רגזה ותרעש הארץ" (תהילים עז, יט)**

משנה ברורה: ואם ירצה וכו' - אבל לא יברך שתי ברכות כאחת אלא או זו או זו: (סי"ק ו)
משמע מהמשנה ברורה שאין עדיפות לאחת מן הברכות, אולי הסיק כך מהשוני בנוסח בין הרמב"ם לבין השו"ע.

הבן איש חי כתב שלא נהגו כלל לברך בשם ומלכות ברכות אלו, אך התייחסותו בהלכה היא רק לברקים ורעמים ואיננו מתייחס לרעידת אדמה ואולי הדין שווה. (שנה א', עקב,

נתיבי עם: "גודלתי בין ברכי גדולים בתורה ובמעשים פעי"הק ירושת"ו וראיתם מברכים ברכה שלמה בש"ומ, וכדמשמע מכל ספרי רבני הארץ האחרונים." (רכז)

עולת רא"ה: "על הברקים שלפני הרעם, ... על רעדת הארץ, ... מברך עושה מעשה בראשית, ואם ברך שכוחו וגבורתו מלא עולם, יצא." (ח"א עמ' שפב סעיף א')

משמע מכאן שיש עדיפות ברורה בברכת "עושה מעשה בראשית" ורק בדיעבד יצא ב"שכוחו וגבורתו מלא עולם!

אפשרות הבחירה ומחלוקת הפוסקים מביאים אותנו לברר את היסוד הרוחני שעליו מושתתת הברכה, כך אנו מוצאים את חכמינו במקורות שונים מנסים לתהות על הסיבה, כמו על המטרה שלשמה חידש הבורא יתברך את מציאות רעידת האדמה בעולם. בהסבר הסיבות לרעידת אדמה אנו מוצאים בדברי החכמים גישות שונות, נוכל לחלק אותן לקבוצות ברורות.

דרך אחת היא הרתעה ונסיון להרעיד את לב יושבי כדור הארץ לחזרה בתשובה שלימה, וכך יגרם תיקון העולם.
דרך שניה היא ההבנה שהבורא הוא מטיב עם בניו בני רחומיו, בעצם בריאת העולם ברחמיו וברוב חסדיו, על כן סיבת הרעש היא הטבה עם עולמו תוך שימת דגש על מיגור הרע.

"עיקר שלותה של סדום לא היה אלא נ"ב שנה ומהם כ"ה שנה היה הקדוש ברוך הוא מרעיש עליהם הרים ומביא עליהם זועות כדי שיעשו תשובה ולא עשו זה שנאמר: 'המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכס באפו. המרגיז ארץ ממקומה'.

על כך הוסיף רבי יוסי ואמר: 'אוי להם לבריות שרואות ואינן יודעות מה רואות, עומדים ואינם יודעים על מה הם עומדים!' (ילק"ש בראשית יח סימן פג, איוב ט, סימן תתקד)

גרימת מורא בלב בני אדם על מנת שיחזרו בתשובה.
לעומת מדרש זה מוצאים אנו סיבות שונות בדברי חכמינו.

מסופר על רב קטינא שהלך בדרך והגיע לפתח ביתו של בעל אוב [שעושה כשוף בעצמות המת], בדיוק באותו זמן ארעה רעידת אדמה, אמר רב קטינא: האם ידע בעל האוב את סיבת הרעש?
הרים בעל האוב קולו ואמר: "קטינא, קטינא מדוע תחשוב שאינני יודע! בשעה שהקדוש ברוך הוא זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו והיינו רעש האדמה!"

רב קטינא עצמו הוסיף והסביר:
הקדוש ברוך הוא סופק כפיו שנאמר; "וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי" (יחזקאל כ"א)

רש"י - סופק כפיו. ומאותו קול מזדעזעת הארץ שמצינו שכפיו סופק שנאמר: "גם אני אכה כפי אל כפי" (יחזקאל כא):

רבי נתן אומר - אנחה מתאנח שנאמר: "והניחותי חמתי במ והנחמתי." (יחזקאל ה')

רש"י - אנחה מתאנח. ומאותה אנחה מרעיד הקרקע ומצינו שמתאנח שנאמר: "והניחותי חמתי במ", (יחזקאל ה) כביכול כאדם שיש לו חימה ומתאנח ומתנחם דעתו ועושה לו נחת רוח:
והנחמתי. אנחם על הרעה שעשיתי להן:

ורבנן אמרי - בועט ברקיע שנאמר: "הידד כדרכים יענה אל כל ישבי הארץ." (ירמיהו כ"ה)

רש"י - הידד כדורכים יענה. שדורך ובוטע ברקיע:

רב אחא בר יעקב אמר - דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד שנאמר: "כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי: (ישעיהו ס"ו)

רש"י - והארץ הדום רגלי. כגון שדחה תחת כסא הכבוד ומגיע בעוטו עד לארץ שהיא הדום רגליו: (ברכות נט, א. ילקוט שמעוני יחזקאל כא, סימן שסא)

ומצאנו הסבר נוסף, ישירות מבית דין של מעלה, על ידי אליהו הנביא - במתן שכר ולי"ע עונש.

אליהו ז"ל שאל את ר' נהוריי, מפני מה באין זועות לעולם? ענה לו, בעון תרומה ומעשרות. הראיה היא מהסבר הפסוקים הנגודיים לכאורה.

כתוב אחד אומר: 'תמיד עיני ה' אלהיך בה', וכתוב אחד אומר: 'המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו'. כיצד מתיישבים המקראות הללו?

בשעה שישראל עושין רצונו של מקום ומוציאין מעשרותיהן כתיקונן, אז מתקיים הפסוק - 'תמיד עיני ה' אלהיך בה, מראשית השנה ועד אחרית

וכך גם בדורותינו האחרונים, אנו רואים הבדל בפסיקת ההלכה בין הבן איש חי לבין הרצי"ה קוק על פי אותו עיקרון של מציאות האדם בארץ ישראל באהבת הבורא אותנו הכניסנו לארמונו, או בגלות המרה ששם עבודת ה' היא ביראה.

למעשה:

סדר הפעולות בשעת רעידת אדמה ל"ע

1. חיפוש מקום שהייה תוך 2 שניות, על פי הנחיות המשרד לתשתיות לאומיות.
2. ברכת רעידת אדמה – עושה מעשה בראשית, באם לא מסוגל, יברך 'שכוחו וגבורתו מלא עולם'.
3. סגולה שנתנה למשה רבינו כדי לעצור מגיפה, קטורת. ומכיון שאין לנו בית מקדש, אמירת פיטום הקטורת. "ונשלמה פרים – שפתינו."
4. המשך התנהלות על פי הוראות המשרד לתשתיות לאומיות כמצ"ב.

השנה! ואינה ניזוקת כלום. בשעה שאין ישראל עושין רצונו של מקום ואינן מוציאים מעשרותיהן כתיקונן, מתקיים הפסוק 'המביט לארץ ותרעד'. אמר לו אליהו, בני! חייך כך הוא! באמת הסברך מתאים לבני אדם היושבים בעולם הזה.

אבל כך עיקרו של דבר, בעולם העליון כך הוא - בשעה שהקב"ה מביט בעולמו ורואה בתי טרטיאות ובתי קרקסיות יושבים בטח ושאנן ושלוים ובית מקדשו חרב הוא מסתכל [באפיליון] עולמו להחריבו, כיון שישראל נכנסים שחרית לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומיחדין שמו ואומרים; 'שמע ישראל ה' אל' ה' אחד', מתקבצין כל מלאכי השרת אצל הקדוש ברוך הוא ואמרים לפניו, אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם אתה הוא בעוה"ז ואתה הוא לעוה"ב קדש את שמך על מקדישי שמך, מיד נוחה דעתו של הקב"ה ואינו מחריב עולמו.

ומיושב דעתו בשביל ישראל, זה שנאמר – 'ואתה קדוש יושב תהלות ישראל' שמיישב דעתו בשביל תהלות ישראל.

ומנין שהקב"ה מזעזע עולמו בשביל חורבן בית המקדש שנאמר: 'ה' ממרום ישאג ממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג על נוהו'. (ירמיהו כה,ל) (על פי תלמוד ירושלמי ברכות פרק ט הלכה ב, ילקוט שמעוני דברים פרק ו סימן תתלו)

על פי האמור במקורות השונים ניתן כעת להבין מדוע ניתנה לנו בחירה בברכה על רעידת אדמה, "עשה מעשה בראשית" או "שכוחו וגבורתו מלא עולם", הברכה היא על פי התייחסות האדם למציאות הבורא, האם הוא עובד ה' ביראה או שהוא עובד ה' באהבה!

שהרי אם נתמלא אהבה לבורא על החזקת העולם ברכתו היא ביטוי ל"מה נפלאו מעשיך ד'" ואם כך יברך "עושה מעשה בראשית", אך אם נתמלא פחד ומורא על אפשרות חורבן מקומו, יברך "שכוחו וגבורתו מלא עולם". שזה ביטוי לדין בעולם כמו שמברך בשם אלקים פירושו הוא "תקיף, בעל היכולת ובעל הכוחות כולם" וזהו שכוחו וגבורתו.

כמובא במשנ"ב ס"ק ז ברוך וכו' שכחו וגבורתו וכו' - ר"ל ברוך הנותן כח להטבע להראות כח יוצר בראשית כדי שייראו מלפניו [א"ר בשם אבדורחם]: לעומת זה מה נפלאו מעשיך ד' זה מידת הרחמים, עולם חסד יבנה, ועל כן מברך על בריאת העולם - "עושה מעשה בראשית".

ואולי תלוי הדבר גם במיקומו הפיזי של אותו יהודי, בארץ ה', שם השגחת הבורא היא כמלך בארמונו, בהשגחה פרטית של חסד ורחמים, היה – הוה – ויהיה, "אדון הכל, בעל החסד ומיטיב לברואיו.

או שהוא נמצא בגלות הקשה והמרה, שם מצוי שר ושליט על כל מדינה ומדינה, שם שולט הטבע בהשגחה כללית, מידת הדין, "תקיף, בעל היכולת ובעל הכוחות כולם". (עיין שולחן ערוך או"ח סימן ה)

ואז נבין את השוני שבין הרמב"ם לבין השולחן ערוך בפסיקה הראשונית, מה צריך לברך ומה יכול לברך אם ירצה. הרמב"ם חי בחו"ל ועל כן פסק בתחילה "שכוחו וגבורתו". השו"ע שחי בארץ ישראל ובצפת, כתב בתחילה יברך "עשה מעשה בראשית".

**על פסוק זה דרשו דורשי רשומות ואמרו: תהילים ליום רביעי

פרק ע"ז (77)

פסוק י"ט

ביום רביעי, 77 שנה לאחר רעידת האדמה הגדולה בארץ ישראל, ב"ט בשבט היתה רעידת אדמה. ובגללה נכתב דף זה.

התנהגות נכונה בעת רעידת אדמה

אם אתם חושבים שהאדמה רועדת תחת רגליכם שמרו על קור דוח והגיבו במהירות.

בבית :

התכופכו ותפסו מחסה מתחת לשולחן
כבד או בפינה פנימית של הבית או
החדר , אחזו ברגלי השולחן, הגנו על הראש והפני ס.
התרחקו מקירות חיצוניים, מראות, ספריות וחלונות
אם יש בביתכם חדר ביטחון, והגישה
אליו היא מיידית – היכנסו אליו.
בבניינים רבי קומות עדיף לשהות בחדר המדרגות.
אין להשתמש במעלית.
מייד עם סיום רעידת האדמה כבו כל
אש דולקת , נתקו את החשמל והגז.
אם אתם בכסא גלגלים נעלו אותו והגנו על ראשכם.
אם אתם מרותקים למיטה בעת הרעש ,
הגנו על הראש בעזרת כרית.

בתוך :

יש להתרחק ככל האפשר ממבנים. חפשו שטח פתוח.
הזהרו מחפצים נופלים, מקירות רעועים ,
משברי זכוכית ומחומי חשמל קרועים.
אם אתם על החוף התרחקו למקום גבוה מחשש שיגיע נחשול מים.

ברכב :

עיצרו מיד וחכו בתוך הרכב עד שהרעש ייפסק. המכונית מגנה עליכם.
אם אתם מתחת לגשר, על מחלף, ליד
עצים או בקרבת בתים – נסו להתרחק ברכב או ברגל.
התרחקו מכבלי חשמל קרועים.
הכינו ברכב תיק עזרה ראשונה וציוד חרום.

התכוננות מוקדמת תסייע לכם להישאר רגועים ולפעול ביעילות.

רצוי לתרגל את האמור לעיל לפחות פעמיים בשנה כדי שהתגובה בזמן

אמת תהיה אוטומטית.